

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

MUZEJSKI VJESNIK

9

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kutina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice i Virje)

UREDNIŠTVO

Odgovorni urednik: Franjo Horvatić

Urednik, lektura, korektura: Zorko Marković

Redaktura, tehnički urednik: Marijan Špoljar

Naslovna stranica: Mladen Jakupec

Muzejski vjesnik izlazi jednom godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.
Za sadržaj priloga odgovaraju autori.

Nakladnik

Centar za kulturu, OOUR Muzej grada Koprivnice

ZA NAKLADNIKA

Franjo Horvatić

TISAK

SOUR »PODRAVKA«, OOUR Koprivnička tiskara, 1986.

BROJ 9 – VELJAČA 1986.

GOD. IX

NEKI PRIKAZI TVRĐAVE LEGRAD IZ 16. I 17. STOLJEĆA

Za proučavanje nastanka i razvitka tvrđava u sjevernoj Hrvatskoj uz postojeću pisanu arhivsku građu važni su i planovi i vedute tih utvrda koji se nalaze u Zbirci karata Ratnog arhiva i Zbirci rukopisa i inkunabula Nacionalne knjižnice u Beču, te Zbirci planova bečkog Vojnopovijesnog muzeja. Među sačuvanom građom koja se odnosi na neke istaknute utvrde na Slavonskoj granici tijekom 16. i 17. stoljeća zanimljiva su i dva plana i dvije vedute tvrđave Legrad.

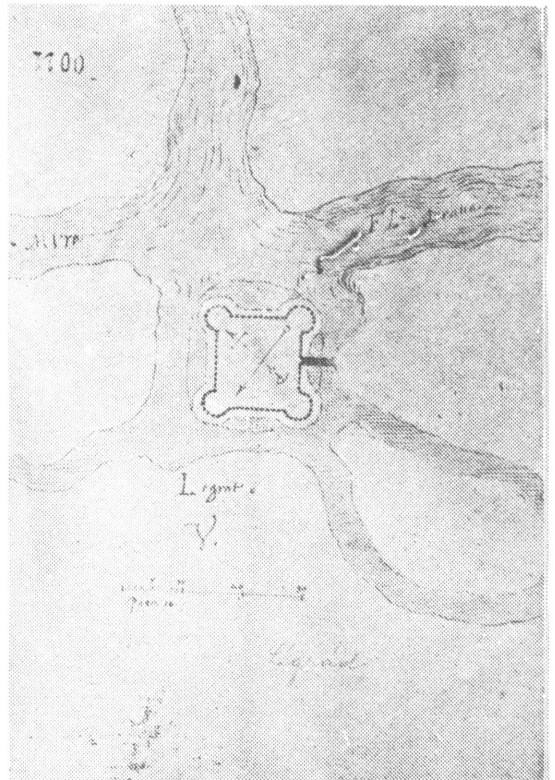
U vrijeme najteže turske ekspanzije prema austrijskim i ugarskim zemljama Slavonsku granicu činio je sistem obnovljenih i novopodignutih utvrda u kojima su bile smještene stalne vojne posade za čuvanje i nadgledanje graničnog područja. Međimurje, na istoku i jugu omeđeno rijekama Muro i Dravom, bilo je dio te granice. U vrijeme kada je zapadna Ugarska bila pod turskom vlašću uz tok Mure podignuti su čardaci za kontroliranje kretanja turskih četa, kako to navodi i Bedeković u svojem djelu »Natale solum...«¹ Šezdesetih godina 16. stoljeća Nikola Zrinski, novi vlasnik Međimurja, započeo je u sklopu te organizirane obrane graditi utvrdu Legrad na strateški važnom utoku rijeke Mure u Dravu. Njegov sin Juraj završio je izgradnju te utvrde nakon Nikoline pogibije prilikom turske opsade Sigeta.² Najstariji spomen tvrđave Legrad nalazimo u »Tripartitum regni Hungarie« iz 1567. godine. Car Maksimilijan Drugi nalaže neka svi Međimurci podižu tvrđavu Legrad grofa Zrinskog.³

U jednom izvještaju pohranjenom u Ratnom arhivu u Beču iz svibnja mjeseca 1572. godine⁴ između sedamdeset i sedam akata uz planove tvrđava Raab, Comarn, Tottes iz zapadne Ugarske nalazi se i plan tvrđave Legrad. Tlocrt legradske utvrde izrađen je slobodnom rukom na papiru veličine ondašnjeg arka, obojen vodenom bojom u ljubičastom tonu, kao zabilješka zatečenog stanja tvrđave na licu mjesta. Skala veličina ispod crteža iskazana je u koracima. Ispod prikaza je rukom napisano – Legrat.

Na povišenom zemljištu uz ušće rijeke Mure u Dravu, okružena vodom iz tri riječna rukavca, nalazi se tvrđava Legrad. Četvrtasto oblikovani prostor zatvoren palisadama ima na uglovima kružne bastione. Na zapadnoj strani zida su jedina vrata do kojih se s kopna dolazi drvenim mostom. Unutar tvrđavskog prostora nema naznačenih građevina.

Temeljita proučavanja čitavog predmeta iz Ratnog arhiva u kojem se između dvadesetipet planova nalaze i prikazi Raaba i Comarna vjerojatno bi dala jasniji uvid u prave razloge nastanka ovog plana, a ti su u svakom slučaju usko povezani s organizacijom obrane u zapadnoj Ugarskoj na prostoru od Dunava na sjeveru do Drave na jugu.

Proučavajući dostupne povijesne izvore moguće je nadalje pratiti zbivanja oko postojanja tvrđe Legrad. Iste 1572. godine Juraj Zrinski, kapetan u Legradu, raspolagao je s posadom od stoipedsdeset konjanika i pedeset trabanata⁵, te s njima upadao u tur-

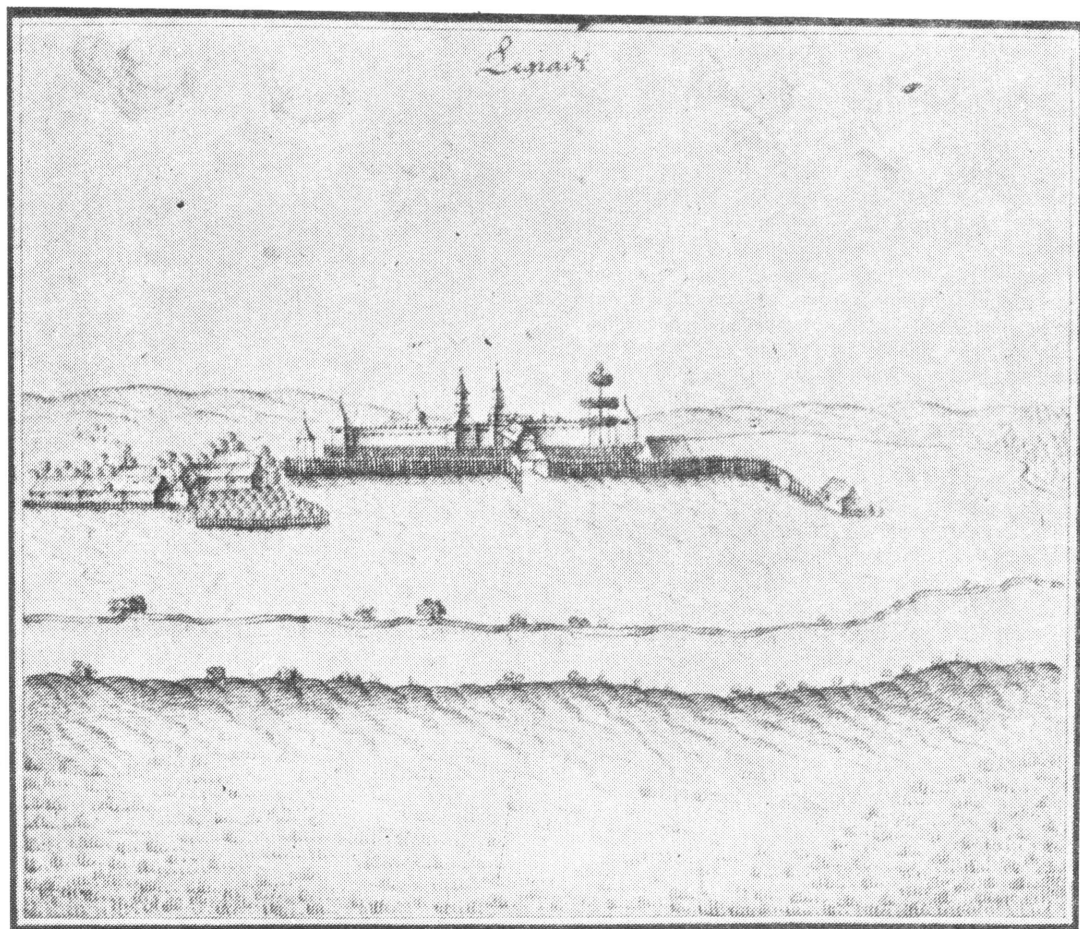

Sl. 1 – Tlocrt utvrde Legrad iz 1572. godine

sku Slavoniju. Devet godina kasnije, 1581. godine, zbog poplava su načinjene štete na Legradskoj utvrđi »bittet idem Comes a Serin umb Pautverlag auf Legrad alwo das Wasse Schaden gethan«.⁶ Vjerojatno su poplave bile velike, a sama tvrđava zbog korištenja slabog građevnog materijala nedovoljno otporna.

Godinu dana kasnije ponovno je Zrinski molio stajaleže za pomoć. Car Maksimilijan Drugi odobrio je »paugeld« 1583. godine za popravak legradske tvrđave.⁷

Na tušem crtanoj veduti Legrada iz 1639. godine prikazana je utvrda sa zapada. U prednjem planu crteža je riječni rukavac kojim plovi čamac s veslačem. Iza njega je zemljište pred tvrđavom na kojem su dva pješaka i pet konjanika. Put do tvrđave vodi kroz dvostruki red palisada do samih ulaznih vrata nad kojima je stražarnica s krovijem. Tvrđavski zidovi su od kamena s kruništima i otvorima za vatreno oružje. Na uglovima su poligonalne natkrivene drvene kule s otvorima za topove. Iza zida tvrđave naziru se krovovi i kupola neke građevine. Do vanjskog reda palisada je nekoliko kuća u podgrađu. U stražnjem planu vedute su brežuljci.

Sl. 2 - Veduta Legrada iz 1660. godine

Dobro stanje legradske tvrđave, prikazano na ovoj veduti, svjedoči da su članovi obitelji Zrinski i poslije smrti kapetana Jurja Zrinskog 1603. godine održavali ovu utvrdu.

U vrijeme pada Kaniže u turske ruke ratna su zbivanja na ovom području zahtijevala stalno popravljavanje legradske tvrđave zbog njene važnosti za obranu granice.⁹

Poznata je još jedna veduta Legrada, nastala između 1660. i 1664. godine a pohranjena u Ratnom arhivu u Beču.¹⁰

Po detaljima prikaza vjerojatno je da je ta veduta, uvezana u knjigu s naslovom »Vierzig Zwei Saubere Abrisse verschiedener Gränz Festungen, Schlösser und Städte in Hungarn ungefaer von den Jahren 1660 – 1664« iz posjeda grofa Raimunda Montecuccolia, nastala prema starijem predlošku koji je 1639. godine nacrtao Johann Ledentu. Na prikazu tvrđave nema niti jednog novog građevinskog detalja. Prepoznaju se već ranije opisani arhitektonski elementi – dvostruki red palisada, ulazna vrata sa stražarnicom, tvrđavski zidovi s postranim kulama na kojima su otvori za vatreno oružje. Jedino je tok rijeke nacrtan

drugačije, a nema niti konjanika i pješaka u prvom planu prikaza. Originalna veličina ove vedute u uvezu iz posjeda Montecuccolia je tek trećina veličine Ledentuovog crteža. To govori u prilog da je rad iz 1639. godine bio poznat crtaču ove vedute.

Vjerojatno je za nastanak vedute za potrebe grofa Raimunda Montecuccolia, koji je u to doba bio predsjednik Dvorskog ratnog vijeća, bilo dovoljno da se uvid u izgled tvrđave dobije i preslikavanjem starijeg predloška. Moguće je da je napravljen uviđaj na licu mjesta pri kojem je utvrđeno da na tvrđavi nije došlo do bitnih promjena pa je za novi prikaz preuzet dvadesetak godina stariji predložak.

Manje poznati plan Giovannija Giuseppea Spalle¹¹ iz druge polovice 17. stoljeća prikazuje tvrđavu Legrad i uz nju utvrđenu varoš Legrad između tokova rijeke Mure i Drave i njihovih rukavaca. U legendi na talijanskom jeziku dati su opisi dijelova plana. Kaštel Legrad je smješten uz samu obalu Drave od koje ga dijeli uski pojas zemlje i opkop. Ima oblik pravilnog četverokuta sa snažnim romboidnim bastionima na uglovima. Snažna palisada štiti unutarnji prostor u kojem je šest manjih četvrtastih građevina. Iza pali-

sada su kameni zidovi. Ulaz je moguć kroz vrata na zapadnoj strani kojima se prilazi preko mosta.

Iz legende uz plan slijedi da je izvršena modernizacija tvrđave što je vidljivo na crtežu. Zanimljivo je da je na ovom prikazu utvrda smještena znatno dalje od utoka Mure u Dravu nego li je to na prvom planu iz 1572. godine. To je uzrokovano pomicanjem riječnih tokova uslijed čestih poplava. U jednoj takvoj nepogodi 1710. godine¹² došlo je do pomicanja dravskog korita pa se naselje Legrad našlo na slavonskoj obali Drave.

Plan neutvrđenog autora iz 1572. godine vjerojatno je jedan od najstarijih crteža utvrde Legrad koja se prvi put spominje u pisanim dokumentima 1567. godine kao vlasništvo feudalne obitelji Zrinski. Promjene na tvrđavi prate se kroz sljedećih sto godina na dvjema vedutama. Giovanni Giuseppe Spalla bilježi modernizaciju stare utvrde, a 1752. godine Josip Bedeković zapisuje da je tvrđavu Legrad vidio u ruševinama.¹³

BILJEŠKE

1. Josip Bedeković, *Natale solum magni ecclesie doctoris sancti Hieronimi in ruderibus Stridonis acceultatum, Neostadio Austriae, 1752.*
2. Rudolf Horvat, *Povijest Međimurja*, Varaždin 1907, str. 119
3. *Ibidem*, str. 119
4. Oznaka predmeta – HKR 1572. Mai 77 Exp, oznaka karte – KA Gih 365 – 20
5. Radoslav Lopašić, *Prilozi za povijest Hrvatske XVI i XVII vieka iz stajerskog zemaljskog arhiva u Gracu*, Starine br. 18, Zagreb, 1887, str. 34
6. *Ibidem*, br. 15., Zagreb 1183, str. 136 – 137
7. *Ibidem*, str. 136 – 137
8. Austrijska nacionalna biblioteka, Zbirka kodeksa i inkunabula. U dva uveza – codex 8622 i codex 8623 od Johanna Ledantua nalaze se vedute utvrde Legrad. Kod značajnijih skupina planova i veduta koje su rađene u određeno vrijeme ponekad su napravljena dva ista uveza, ili je jedan korišten kao predložak za druge primjerke. Poznata su četiri uveza planova Martina Stiera s planovima istih utvrda koji su gotovo identični, a nalaze se jedan u Karlsruheu a tri u Beču.
9. Koliko se mijenjao izgled utvrde Legrad u razdoblju od 1583. godine kada su dobivena novčana sredstva, do 1639. godine, moglo bi se utvrditi na osnovi proučavanja novootkrivenih, do sada nepoznatih, planova. Bogatstvo još neistraženih arhivskih fondova omogućuje tu pretpostavku.
10. Oznaka uveza : KA G I a 220 alfa, br. 39
11. Vojnopovijesni muzej, Beč, IV 24. 159/2
12. Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Zagreb 1956, str. 13
13. *Ibidem*, str. 33

Literatura

1. Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, knjiga V, Zagreb, 1980.
2. Rudolf Horvat, *Povijest Međimurja*, Varaždin, 1908.
3. Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Zagreb, 1956.
4. *Starine*, knjige IX – XXVI, Zagreb, 1881 – 1893.
5. Dragutin Feletar, *Legrad*, Čakovec, 1971.
6. Dragutin Feletar, *Iz povijesti Međimurja*, Čakovec, 1968.